

Վլադիմիր Հարությունյան

«ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀՐԱՇՔՆԵՐԸ». ԳՈՐԾԱՐԿՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Հարգելի՛ գործընկերներ:

Ժամանակակից աշխարհի բոլոր երկրներում տեղի են ունենում տնտեսությունների մոդեռնիզացիա (արդիականացում), տնտեսությունների նորացում տնտեսական բարեփոխումների անվան տակ, որոնք պատմությունից հայտնի են, օրինակ, Ստոլիպինյան ռեֆորմներ (բարեփոխումներ) և այլ անուններով: Ներկայումս այդ բարեփոխումները, որոնք հանգեցնում են տնտեսության արագացված կամ թռիչքային զարգացման, կոչվում են տնտեսական հեղափոխություններ, որոնք բնորոշվել են տարբեր եզրույթներով:

Այսպես, օրինակ,

1. *«Կոնսոսական վագր»* եզրույթը՝ սկզբնապես օգտագործվում էր Ասիայի տարածքում գտնվող չորս պետությունների տնտեսությունները բնութագրելու համար¹, հետագայում վերագրվեց այլ երկրների: Վերոնշյալ երկրների շարքին դասվում է նաև Իռլանդիայի Հանրապետությունը, որը մարդկային կապիտալ «ազատ արտահանող» աղքատ, գործազրկության բարձր մակարդակ ունեցող երկրից վերածվեց գիտելիքահենք տնտեսություն ունեցող, մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների ցուցանիշներով աշխարհում առաջատար դիրքերում գտնվող երկրի՝ շնորհիվ գյուղատնտեսության զարգացման:

2. Իսրայելում նախաձեռնված լայնամասշտաբ բարեփոխումները կոչվեցին *«Կոնսոսական հեղաշրջում»*, որի հեղինակը ֆինանսների նախարարն էր: Ինչպես և Ինդոնեզիան, Իսրայելը ևս սկսեց մեծ թափով զարգացնել գյուղատնտեսությունը և դարձավ թարմ մթերքների, գյուղատնտեսական տեխնոլոգիաների համաշխարհային շուկայի առաջատար արտահանողներից՝ չունենալով հող և ջուր: Եվ այդ ամենին նրանք հասնում են շնորհիվ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի զարգացման: Հարկերի հարցում Իսրայելում գերադասում են չկատակել պետության հետ և ժամանակին ու ամբողջությամբ վճարում են հարկերը, քանի որ հարկերից խուսափելու համար պատիժը չափազանց մեծ է: Իսրայելի ուժեղ կողմերից մեկն էլ բժշկությունն է, քանի որ այնտեղ շատ բարձր է գնահատվում յուրաքանչյուր մարդու կյանքը: Իսրայելի մյուս ուժեղ կողմը նրա բանակն է, և այնտեղ բոլորը զորակոչվում են զինվորական ծառայության (տղամարդիկ ծառայում են 3 տարի, իսկ կանայք 2 տարի՝ սկսած 18 տարեկանից, նրանց

¹ Birdsall, Nancy M.; Campos, Jose Edgardo L.; Kim, Chang-Shik; Corden, W. Max; MacDonald, Lawrence [editor]; Pack, Howard; Page, John; Sabor, Richard; Stiglitz, Joseph E.. 1993. The East Asian miracle: economic growth and public policy: Main report (English). A World Bank policy research report. New York, New York : Oxford University Press.

բանակում 50 տարեկանից բարձր գեներալ չկա): Իսրայելում կյանքի մակարդակը ամենաբարձրն է Մերձավոր Արևելքում: Հրեա ժողովուրդն ունի բարձր մակարդակի միասնականություն, և նրանք հայրենասերներ են և սիրում են Իսրայելը, որում էլ կայանում է հրեաների ֆենոմենը¹:

3. Չիլիի տնտեսական հեղափոխությունը կամ «տնտեսական հրաշքը» տեղի է ունեցել Ֆրիդմանի գաղափարների ազդեցության տակ, երբ իրականացվեցին տնտեսության ազատականացման բարեփոխումները, իսկ երբ 1970 թ. երկրում ընտրվում է նոր նախագահ, նա ձեռնամուխ է լինում պղնձի հանքերի, ինչպես նաև օտարերկրացիներին պատկանող այլ սեփականության ազգայնացմանը: Չիլիացիներին ամենամոտ համակարգը, որ կիրառեցին չիլիացիները, Հարավային Կորեայի և Թայվանի փորձն է, որտեղ կրթության համակարգը կարևոր դեր է խաղում, խրախուսվում է ուսումը արտերկրում, հատուկ ուշադրություն է դարձվում հայրենասիրության և թիմային ոգու զարգացմանը:

4. Վիետնամը բարեփոխումների համար ընտրում է չինական մոդելը՝ չդադարելով վերլուծել Արևելյան Եվրոպայի երկրների, Ռուսաստանի և ԱՊՀ երկրների փորձը: Տնտեսական աճի տեմպերով (միջին տարեկանը՝ 6-7%), գործազրկության ցածր մակարդակով (1.9%) Վիետնամը աշխարհի ամենաարագ զարգացող երկրներից մեկն է համարվում:

5. Թաիլանդը աշխարհում աչքի է ընկնում իր գործազրկության ամենացածր ցուցանիշով (2018 թ.՝ 1.2%): Թաիլանդի կառավարությունը ընդլայնել է թվային տեխնոլոգիաների ոլորտում պետական ներդրումները՝ բարձր գիտական հասարակության ստեղծելու համար: Այս համատեքստում առաջնային իրականացվել են արդյունաբերության, ռոբոտաշինության, զբոսաշրջության կազմակերպումը և գործարկման գործընթացը:

6. Ինդոնեզիայի կառավարությունը խրախուսում է թվային տնտեսության զարգացումը արդյունաբերության և էլեկտրոնային առևտրի միջոցով: Ինդոնեզիայում ևս հատուկ ուշադրություն է դարձվել ազգաբնակչության կրթությանը, քանի որ կառավարությունը գտնում է, որ պետությունը կկայանա առողջ ու կրթված ժողովրդի միջոցով:

Ինդոնեզիայի նախագահը արգելել էր չմշակված հանքաքարի արտահանումը, ինչը խթանեց ներդրումների ներհոսքը և դրդեց մեծ գումարներ ներդնելու վերամշակման գործարանների շինարարության մեջ:

Տնտեսական հրաշքներ իրականացրած երկրների զգալի մասը խրախուսել է թվային տնտեսության զարգացումը (Ինդոնեզիա, Վիետնամ, Թաիլանդ):

Եվ ահա այս ամենը հաշվի առնելով՝ 2019 թվականին ինստիտուտում ձևավորվեցին աշխարհի 2 տասնյակից ավելի երկրների՝ տնտեսական հրաշքների իրականացման փորձը ուսումնասիրող աշխատանքային խմբեր, որոնք նրանց փորձի ուսումնասիրության արդյունքում կիրառական առա-

¹ <https://mnews.world/ru/video/fenomen-izrailva-v-chem-sekret-uspeha-evreiskogo-gosudarstva/>

ջարկություններ են կատարել դրանք Հայաստանի Հանրապետությունում գործարկելու հնարավոր ուղիների վերաբերյալ:

Հետազոտությունների արդյունքում ինստիտուտը հրատարակեց ««Տնտեսական հրաշքները»». գործարկման ուղիները Հայաստանում» խորագրով գիտական հոդվածների ժողովածուն, որը

- 1) շարադրված է գիտահանրամատչելի լեզվով, որպեսզի այն հասկանալի ու հասանելի լինի նաև շարքային քաղաքացիների համար,
- 2) այն փոստային առաքմամբ ուղարկվել է գործադիր և օրենսդիր իշխանության մարմինների ղեկավարներին, ՀՀ կառավարության անդամներին, ԱԺ հանձնաժողովների նախագահներին, ՀՀ ԳԱԱ բաժանմունքի ինստիտուտներ,
- 3) ՀՀ և ԼՂՀ գրադարաններ ու բուհեր և այլ կազմակերպություններ: Այլ կերպ ասած՝ տնտեսագիտության ինստիտուտը իր գիտակազմակերպչական գործունեության հիմքում որպես ուղենիշ շարունակում է դնել ՀՀ ԳԱԱ մասին ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածը, որի համաձայն՝ Ակադեմիան գիտական գործունեության գծով ՀՀ կառավարության պաշտոնական խորհրդատուն է,
- 4) ժողովածուի էլեկտրոնային տարբերակը տեղադրված է ինստիտուտի կայք-էջում:

Վերոնշյալ հետազոտություններում հետազոտվել է աշխարհի 2 տասնյակից ավելի մեծ ու փոքր ասիական, եվրոպական ու ամերիկյան երկրների տնտեսական հրաշքների իրականացման փորձը. դրա համար հիմք են հանդիսացել գրքեր, գիտական հոդվածներ, կայքեր:

Դրանցում կարևորվել և արժևորվել են այն մոտեցումները, որոնց գործարկումը հնարավոր կլինի ՀՀ-ում: Դրանք ներկայացված են ժողովածուի թիվ 2 հավելվածում, ուստի դրանց մանրամասնորեն չեմ անդրադառնա, այլ կներկայացնեմ լոկ ընդհանուր գծերով և այն էլ ամենակարևորները, քանի որ «*հայկական հրաշքը*» *պետք է կառուցվի՝ հաշվի առնելով մեր առավելությունները, ինչպես նաև թերությունները:* Հայ ազգն ունի իրեն բնորոշ արժեհամակարգ (մենթալիտետ), ունի պրպտուն մտքի տեր, ստեղծագործ մտածողությամբ բնակչություն, բավականին արտաքին ներուժ (սփյուռք), ապրում է արևոտ, անվտանգ, բերրի, չքնաղ ու ազատ երկրում: Մեզ պետք չէ նոր Սինգապուր, նոր Ճապոնիա կամ նոր Իսրայել դառնալ: Մեզ միայն պետք է դառնալ նոր Հայաստան՝ առավել արդիական, ազատ ու հզոր:

Եվ այսպես, ստորև ընդհանուր գծերով ներկայացվում է տնտեսական հրաշք իրականացրած առանձին երկրների հիմնուղիներից ամենակարևորները

1. Սինգապուրի տնտեսական հրաշքի փորձից արժանահիշատակ է հակակոռուպցիոն գործողությունների լայնածավալ ու արդյունավետ կազմակերպումը:
2. «Ճապոնական տնտեսական հրաշքից» (որը համեմատում են Ջորջ Մարշալի պլանի հետ) արժանահիշատակ են

- 2.1. ճապոնացիների աշխատասիրությունը և կարգապահությունը, որում էլ կայանում է ճապոնացիների ֆենոմենը,
- 2.2. ճապոնական մենեջմենթի ներդրումը, որի էությունը կայանում է նրանում, որ պետական և ազգային նպատակներին հասնելու համար ճապոնացին անձնական շահը զոհում է հանուն պետության ու ազգի,
- 2.3. որոշումների կայացման գործընթացի համաձայնեցման սկզբունքի ներդրումը, երբ ընդունված որոշումը բխում է բոլորի շահերից, և դրա համար պատասխանատվությունն ընկնում է ոչ թե մեկի այլ բոլորի վրա, ինչը չի կարող հանգեցնել ընդվզումների ու սթրեսների,
- 2.4. բնակչության խնայողությունների ուղղորդումը դեպի կապիտալի շուկաներ՝ ներդրումների նպատակով՝ ակտիվացնելով բաժնեմասային ֆինանսավորման մշակույթը, որի արդյունքում երկիրը արձանագրում է լրացուցիչ տնտեսական աճ:
3. Ինդոնեզիայի տնտեսական հրաշքի փորձից արժանահիշատակ է այն, որ երկրում արգելվեց չմշակված հանքաքարի արտահանումը, որը խթանեց ներդրումների ներհոսքը և շահադրդեց մեծ գումարներ ներդնելու վերամշակող գործարանների շինարարության մեջ:

Կիրառական առաջարկություններ և եզրակացություններ

Հետազոտելով 20-րդ դարում տնտեսական հրաշք իրականացրած ավելի քան երկու տասնյակ պետությունների առաջավոր փորձը՝ եկել ենք այն եզրահանգման, որ դրանցում կիրառված հիմնուղիներից ու գործիքակազմերից Հայաստանում գործարկելի ու արդյունքաստեղծ են հետևյալները.

- 1) հակակոռուպցիոն գործողությունների լայնածավալ ու արդյունավետ կազմակերպումը, ինչպես կատարվեց Սինգապուրում,
 - 2) ճապոնական մենեջմենթի և որոշումների կայացման գործընթացի համաձայնեցման սկզբունքի ներդրումը,
 - 3) բնակչության խնայողությունների ուղղորդումը դեպի կապիտալի շուկաներ, ինչպես կատարվեց Ճապոնիայում ու Չիլիում,
 - 4) չմշակված հանքաքարի արտահանման արգելումը, ինչպես կատարվեց Ինդոնեզիայում,
 - 5) բնական ռեսուրսները սահմանադրորեն ընդմիշտ ժողովրդին ընդհանուր սեփականության իրավունքով ամրագրելը, ինչպես կատարվեց Իսլանդիայում,
 - 6) հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել հայրենասիրության, միասնականության, թիմային ոգու բարձրացմանը,
 - 7) անհրաժեշտ է խրախուսել թվային տնտեսության զարգացումը և ուսումը:
- Վերջում ցանկանում եմ հույս հայտնել, որ վերոնշյալ առաջարկությունների կիրարկումը կբարելավի Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության մակրոտնտեսական ցուցանիշները և կամրապնդի երկրի դիրքը տարածաշրջանում: